گزیده‌مطالب آماری
سال ۱۸، شماره‌ی ۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۶، صص ۱۳-۱

مشخصه‌های جمعیت‌شناختی سالمندی جمعیت و نماگرهای مربوط در ایران

سید نعمتا... میرفلاح نصیری

مرکز آمار ایران

چکیده. توسعه‌ی اجتماعی- اقتصادی منجر به کاهش رشد جمعیت و افزایش امید به زندگی در جهان شد. این فرایند اگر با کاهش باروری همراه باشد تغییر ساختار سنی جمعیت را در پی دارد به‌طوری که وزن جمعیت را از گروه‌های سنی جوان به گروه‌های سنی بالا منتقل می‌نماید. سالمندی جمعیت در جهان محصول جنبی « انتقال جمعیتی » است که مرگ و میر از یک سطح بالاتر به سطح پایین‌تر تغییر می‌یابد. در طبقه‌بندی‌های سازمان ملل افراد ۶۰ ساله و بیش‌تر سالمند قلمداد می‌شوند. در حال حاضر به‌ازای هر یک نفر جمعیت ۶۰ ساله و بیش‌تر ۱۰ نفر در جهان زندگی می‌کنند. شاخص سالمندی از ۲۴ نفر در سال ۱۹۵۰ به ۳۳ نفر در سال ۲۰۰۰ رسید و به نظر می‌رسد این رقم به ۱۰۱ نفر در سال ۲۰۵۰ بالغ شود.

جمعیت سالمندان ایران از حدود ۱/۶ میلیون نفر در سال ۱۳۴۵ به حدود ۵/۱ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ رسید. متوسط رشد سالمندان برای دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵ حدود ۲/۷ درصد می‌باشد که حدود ۱/۷ برابر رشد کل جمعیت در این دوره است. شاخص سالمندی از حدود ۱۷ نفر در سال ۱۳۷۵ به حدود ۲۹ نفر در سال ۱۳۸۵ رسید. با توجه به وضعیت سایر شاخص‌های مرتبط به سالمندی جمعیت در ایران، به نظر می‌رسد در تدوین برنامه‌های توسعه‌ی ملی و منطقه‌ای به نحو مطلوب موضوع سالمندان باید جریان‌سازی شود و این جریان‌سازی باید در راستای توصیه‌های مجامع جهانی در خصوص سالمندان صورت گیرد.

واژگان کلیدی: ایران؛ شاخص سالمندی؛ سالمندان؛ نماگرهای جمعیت.

۱- مقدمه

طی پنجاه سال اخیر، توسعه‌ی اجتماعی- اقتصادی، کاهش رشد جمعیت و افزایش امید به زندگی منجر به ایجاد تغییرات قابل ملاحظه‌ای در ساختار جمعیت جهان شد، به‌طوری‌که در حال حاضر رشد جمعیت سالمندان بیش‌تر از رشد کل جمعیت جهان شده است. این موضوع به‌قدری دارای اهمیت است که تا کنون اقدامات متعددی از سوی سازمان ملل متحد و همین‌طور کشورهای جهان در خصوص رسیدگی به وضعیت سالمندان صورت گرفته است.

منظور از سالمندی جمعیت [۶] تعداد افراد ۶۰ ساله و بیش‌تر به‌ازای هر ۱۰۰ نفر جمعیت زیر ۱۵ سال است. مقدار سالمندی جمعیت با شاخصی تحت عنوان شاخص سالمندی اندازه‌گیری می‌شود. در جمهوری اسلامی ایران طی ۴۰ سال این شاخص از ۱۴ نفر در سال ۱۳۴۵ به حدود ۲۹ نفر در سال ۱۳۸۵ رسید. بنا بر این باید اقدامات همه جانبه‌ی اقتصادی و همین‌طور فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی مناسبی در برنامه‌ریزی‌های سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی و نهادهای عمومی و همین‌طور NGOها در نظر گرفته شود.

۲- مشخصه‌های سالمندی

پایه و اساس پیری جمعیت فرایندی است تحت عنوان « انتقال جمعیتی » که در آن گذر مرگ و میر و سپس باروری از یک سطح بالا به‌طرف پایین کاهش می‌یابد [۶]. کاهش باروری وقتی که همراه با افزایش طول عمر باشد ساختار سنی جمعیت را تغییر می‌دهد و به‌طور نسبی وزن جمعیت را به گروه‌های سنی بالاتر منتقل می‌نماید. البته مهاجرت بین‌المللی نیز در این فرایند تأثیرگذار می‌باشد لیکن در تغییر توزیع سن، نقشی بسیار کم در مقایسه با دو نماگر باروری و مرگ و میر دارد.

کاهش باروری اولین مشخصه‌ی پیری جمعیت است. طی ۵۰ سال اخیر باروری کل در جهان از حدود ۵ بچه برای هر زن به حدود ۲/۷ کاهش یافت و به نظر می‌رسد طی ۵۰ سال آینده به حدود ۲/۱ (سطح جایگزینی) برسد؛ هر چند که هم‌اکنون در اکثر کشورهای

توسعه‌یافته مقدار آن زیر نرخ جایگزینی است. کاهش باروری در ایـران [۴] نیـز از نیمـه‌ی دوم دهه‌ی شصت شروع شد (بعد از سال ۱۳۶۴).

کاهش باروری به طرف پایین، کاهش مرگ و میر به‌ویژه در سنین بالا، نقـش مهـم و فزاینده‌ای در سالمندی جمعیت دارد.

در مدت ۵ دهه‌ی اخیر در جهان امید زندگی در بدو تولد حدود ۲۰ سال افزایش یافت و از حدود ۴۶/۵ سال (۵۵–۱۹۵۰) به حدود ۶۶ سال (۲۰۰۵–۲۰۰۰) رسـید [۶]. پـیش‌بینـی شده است این مقدار در ۵۰ سال آینده با ۱۰ سال افزایش به حدود ۷۶ سال برسد.

پیری جمعیت در جهان محصول جنبی « انتقال جمعیتی » است که ابتدا مرگ و میر و سپس باروری از یک سطح بالاتر به سطح پایین‌تر تغییر می‌یابد.

در طبقه‌بندی‌های سازمان ملل افراد ۶۰ ساله و بیش‌تر سالمند قلمداد می‌شوند. به‌لحاظ اهمیت این گروه از جمعیت، سازمان ملل تا کنون اقدامات زیادی در خصوص رسیدگی بـه وضعیت آن‌ها انجام داده است که اهم آن به قرار زیر است:

آ) اولین مجمع جهانی برای سالمندان در سال ۱۹۸۲ در وین تشکیل شد.

ب) مجمع عمومی سازمان ملل در دسامبر سال ۱۹۹۱ اصـولی را بـرای بهبـود شـرایط زندگی سالمندان تحت عنوان قطعنامه‌ی ۴۶/۹۱ به تصویب رسـاند و دولـت‌مـردان کشورهای جهان را به لحاظ کردن و رعایت این اصول در برنامه‌های ملی ترغیـب کرد.

پ) دومین مجمع جهانی برای سالمندان در سال ۲۰۰۲ (ماه آوریل) در مادریـد تشـکیل شد. در این نشست که به‌فاصله‌ی ۲۰ سال از نشست اول تشکیل شده بود برنامه‌ی کار بلندمدت برای سالمندان و فعالیت‌های انجام‌شده مورد بررسی قرار گرفت.

برخی از نکته‌های مهم این اصول عبارت‌اند از [۱]:

استقلال ـــ سالمندان باید:

- به خوراک، آب، سرپناه، پوشاک و مراقبت بهداشتی کافی که از راه تـأمین درامد به دست می‌آید، حمایـت خـانواده و اجتمـاع و خودیـاری دسترسـی داشته باشند.

- امکان دسترسی برای کار کردن در فرصت‌های درامدزای دیگر را داشته باشند.
- بتوانند در تعیین زمان و شیوه‌ی ترک کار، مشارکت داشته باشند.
- به برنامه‌های مناسب کارآموزی و آموزشی دسترسی داشته باشند.
- بتوانند در فضاهایی زندگی کنند که ایمن بوده و با ترجیحات شخصی و توانایی‌های در حال تغییر، سازگاری داشته باشند.
- بتوانند تا حد امکان به‌جای خانه‌ی سالمندان در منزل اقامت داشته باشند.

مشارکت ـــ سالمندان باید:

- به صورتی ادغام‌شده در جامعه بمانند که بتوانند فعالانه در تدوین و اجرای سیاست‌هایی که بهزیستی و راحتی آنان را به‌طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد مشارکت کنند و دانش و مهارت‌های خود را در اختیار نسل‌های جوان‌تر قرار دهند.
- بتوانند برای خدمت به اجتماع و خدمت داوطلبانه در موقعیت‌های متناسب با علائق و قابلیت‌های خود فرصت‌هایی را جستجو کنند و توسعه دهند.
- بتوانند جنبش‌ها یا انجمن‌های سالمندان تشکیل دهند.

مراقبت ـــ سالمندان باید:

- طبق نظام ارزش‌های فرهنگی جامعه از مراقبت و حمایت خانواده و اجتماع بهره‌مند شوند.
- برای کمک به خود در حفظ یا بازیابی سطح بهینه‌ی آسایش بدنی، ذهنی و عاطفی و پیشگیری یا به تأخیر انداختن شروع بیماری، به مراقبت بهداشتی دسترسی داشته باشند.

- برای افزایش استقلال شخصی، حمایت و مراقبت به خدمات اجتماعی و حقوقی دسترسی داشته باشند.
- بتوانند از سطوح مناسب از خدمات مراقبتی مراکز حمایتی، توان‌بخشی و ایجاد نگرش‌های اجتماعی و روانی در یک فضای انسانی و امن بهره‌مند شوند.
- بتوانند به هنگام اقامت در هر سرپناهی و یا هر امکان مراقبتی و درمانی از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی شامل احترام کامل به شأن، اعتقادات، نیازها و زندگی خصوصی و حق اتخاذ تصمیمات در مورد مراقبت بهداشتی و کیفیت زندگی خود، برخوردار باشند.

خودسازی ـــ سالمندان باید:

- بتوانند در پی فرصت‌هایی برای توسعه‌ی کامل توانایی‌های بالقوه خود باشند.
- به امکانات و منابع آموزشی، فرهنگی، معنوی و تفریحی جامعه دسترسی داشته باشند.

شأن ـــ سالمندان باید:

- بتوانند با سربلندی و در امنیت زندگی کنند و از بهره‌کشی و سوء استفاده بدنی یا ذهنی در امان باشند.
- بدون در نظر گرفتن سن، جنس، پیشینه‌ی نژادی یا قومی، ناتوانی یا دیگر وضعیت‌ها و جدا از میزان مشارکت اقتصادی خود، ارزش‌گذاری شوند.

به لحاظ اهمیت مسائل مرتبط با سالمندان، سازمان ملل سال ۱۹۹۹ را سال بین‌المللی سالمندان نامید و کشورها موفق شده‌اند سیاست‌ها و برنامه‌هایی را در مورد بهبود رفاهی سالمندان تصویب و اجرا نمایند. از جمله اقدام‌های انجام‌شده که در مجمع جهانی برای سالمندان صورت گرفته است عبارت‌اند از:

- توسعه و اجرای سیاست‌هایی در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی برای ارتقای زندگی سالخوردگان و فراهم آوردن این امکان که آن‌ها در سال‌های پیش روی خود از لحاظ قوای فکری و جسمی، تندرستی، امنیت کامل و آزاد بهره‌مند شوند.
- مطالعه‌ی تأثیرهای متقابل بین جمعیت سالخورده بر توسعه و نیز توسعه بر سالخوردگان با هدف بالفعل کردن کامل توانایی‌های آن‌ها از راه اقدام‌های مناسب و کاستن از پیامدهای منفی آن.

ت) بالاخره اول اکتبر سال ۲۰۰۵ برابر با ۹ مهر سال ۱۳۸۴ روز بین‌المللی سالمندان نام‌گذاری شد. در این خصوص موضوع « **سالخوردگی در هزاره‌ی جدید، تمرکز روی فقر، زنان سالمند و توسعه** » به‌عنوان موضوع محوری برای سال ۲۰۰۵ انتخاب و بعد از آن نیز برای هر سال یک موضوع محوری در خصوص سالمندان انتخاب می‌شود.

۳- تعداد و رشد جمعیت سالمندان

بر پایه‌ی اعلام سازمان ملل [۷] تعداد افراد ۶۰ ساله و بیش‌تر جهان در سال ۱۹۵۰ بالغ بر ۲۰۵ میلیون نفر بود. این تعداد در سال ۲۰۰۲ به حدود ۶۲۹ میلیون نفر (سه برابر) افزایش یافت که حدود ۱۰ درصد جمعیت کل جهان را تشکیل می‌دهد. پیش‌بینی انجام‌شده نشان می‌دهد که تعداد جمعیت سالخوردگان جهان در سال ۲۰۵۰ به حدود ۲ میلیارد نفر افزایش یابد که برای اولین بار از تعداد افراد زیر ۱۵ سال، بیش‌تر خواهد بود.

در حال حاضر به‌ازای هر یک نفر جمعیت ۶۰ ساله و بیش‌تر، ۱۰ نفر در جهان زندگی می‌کنند و پیش‌بینی می‌شود این رقم طی ۵۰ سال آینده به نصف کاهش یابد.

در حال حاضر رشد جمعیت جهان حدود ۱/۲ درصد است حال آن‌که رشد جمعیت سالمندان (افراد ۶۰ ساله و بیش‌تر) حدود ۱/۹ درصد است [۷]. پیش‌بینی شده است رشد جمعیت سالمندان برای سال‌های ۲۰۳۰- ۲۰۲۵ به حدود ۳/۵ برابر رشد جمعیت کل برسد (۲/۸ در مقابل ۰/۸).

در حال حاضر بیش از ۵۵ درصد جمعیت سالمندان را زنان تشکیل داده‌اند. مشارکت اقتصادی سالمندان رو به کاهش می‌باشد. در سال ۱۹۵۰ به‌ازای هر ۳ نفر از افراد ۶۵ ساله و بیش‌تر یک نفر به فعالیت اقتصادی مشغول بود. در سال ۲۰۰۰ این نسبت به کمتر از ۱ در مقابل ۵ کاهش یافت. البته علی‌رغم این‌که سهم زنان سالمند در نیروی کار رو به افزایش می‌باشد ولی به‌طور سنتی سهم مردان سالمندی که از نظر اقتصادی فعال هستند به‌مقدار قابل توجهی از سهم زنان سالمند بیش‌تر می‌باشد.

میزان بی‌سوادی در سالمندان بالا بوده و مقدار آن در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه متفاوت می‌باشد [۶]. اطلاعات موجود از ۱۰۵ کشور کمتر توسعه‌یافته حاکی از آن است که بیش از ۵۶ درصد افراد ۶۵ ساله و بیش‌تر در سال ۲۰۰۰ بی‌سواد می‌باشند. پیش‌بینی شده است این رقم در سال ۲۰۱۰ به حدود ۴۳ درصد کاهش یابد.

شاخص سالمندی جهان نیز از ۲۴ نفر در سال ۱۹۵۰ به ۳۳ نفر در سال ۲۰۰۰ رسید و پیش‌بینی شده است این رقم به ۱۰۱ نفر در سال ۲۰۵۰ افزایش یابد. این شاخص در مناطق کمتر توسعه‌یافته بالا بوده اما رشد آن در کشورهای کمتر توسعه‌یافته سریع‌تر می‌باشد. شاخص سالمندی در اروپا ۱۱۶ می‌باشد که ۱۰ برابر بزرگ‌تر از رقم موجود برای افریقا است. پیش‌بینی شده است تا سال ۲۰۵۰ این رقم در اروپا به بالاترین مقدار در جهان یعنی ۲۶۳ در مقایسه با ۳۷ نفر در افریقا برسد. بررسی‌های سازمان ملل نشان می‌دهد طی ۵۰ سال اخیر شاخص سالمندی جمعیت جهان با حدود ۵۰ درصد افزایش از رقم ۲۴ در سال ۱۹۵۰ به حدود ۳۳ نفر در سال ۲۰۰۰ رسیده است. پیش‌بینی شده طی ۵۰ سال آینده (برای سال ۲۰۵۰) با سه برابر افزایش به ۱۰۱ نفر سالمند در مقابل ۱۰۰ نفر جمعیت زیر ۱۵ سال برسد. البته این شاخص برای کشورهای توسعه‌یافته بالاتر و برای کشورهای در حال توسعه کمتر خواهد بود.

٤- عناوین و تعاریف نماگرهای سالخوردگی جمعیت [۵]

شاخص پیری/ سالمندی جمعیت: به تعداد افراد ۶۰ ساله و بیش‌تر در هر ۱۰۰ نفر جمعیت کمتر از ۱۵ ساله (۱۴ـ۰ ساله) اطلاق می‌شود.

نسبت وابستگی کل: به مجموع تعداد افراد زیر ۱۵ سال و ۶۵ ساله و بیش‌تر در هر ۱۰۰ نفر جمعیت ۱۵ تا۶۴ ساله اطلاق می‌شود.

نسبت وابستگی جوانی: به تعداد افراد زیر ۱۵ سال در هر ۱۰۰ نفر جمعیت ۱۵ تا ۶۴ ساله اطلاق می‌شود.

نسبت وابستگی سالمندی: به تعداد افراد ۶۵ ساله و بیش‌تر در هر ۱۰۰ نفر جمعیت ۱۵ تا ۶۴ ساله اطلاق می‌شود.

نرخ رشد جمعیت سالمند: متوسط افزایش یا کاهش تعداد افراد سالمند طی یک دوره‌ی معین از زمان است که به‌صورت درصد از آغاز دوره بیان می‌شود.

نرخ بی‌سوادی سالمندان: نشانگر نسبت افراد سالمند است که روزمره، متن ساده‌ای را نمی‌توانند با فهم بخوانند و بنویسند.

نرخ مشارکت نیروی کار سالمندان: عبارت است از درصد افراد سالمند فعال از نظر اقتصادی. منظور از افراد سالمند فعال از نظر اقتصادی مجموع تعداد افراد شاغل و تعداد افراد بیکار جویای کار می‌باشد.

امید به زندگی: امید به زندگی در یک سن معین عبارت است از متوسط سال‌های اضافی که یک فرد در آن سن می‌تواند انتظار زنده ماندن را داشته باشد، به شرط آن‌که میزان مرگ و میر جاری مشاهده‌شده برای مابقی عمر فرد تداوم داشته باشد. در حالت خاص امید به زندگی در بدو تولد عبارت است از متوسط تعداد سال‌هایی که یک نوزاد با شرط تداوم نرخ‌های مرگ ویژه‌ی سنی می‌تواند زندگی کند.

میانه‌ی سنی: سنی که جمعیت را به دو گروه یک‌اندازه تقسیم نماید به‌طوری که نیمی از کل جمعیت جوان‌تر از آن سن باشد میانه‌ی سنی نامیده می‌شود.

نسبت جایگزینی والدین: منظور تعداد افراد ۸۵ ساله و بیش‌تر در هر ۱۰۰ نفر جمعیت ۵۰ تا ۶۴ ساله است.

نسبت جایگزینی بالقوه: منظور تعداد افراد ۱۵ تا ۶۴ ساله به‌ازای هر فرد ۶۵ ساله و بیش‌تر است.

نسبت جنسی سالمندی: عبارت است از تعداد مردان سالمند به‌ازای یکصد نفر زن سالمند.

۵- وضعیت جمعیت سالمندان و نماگرهای مربوط در ایران

براساس نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس در ایران [۳]، جمعیت کشور از حدود ۲۵/۷ میلیون نفر در سال ۱۳۴۵ به بیش از ۷۰/۴ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ بالغ شده است (جدول۱). به‌عبارت دیگر طی ۴۰ سال اخیر جمعیت کشور بالغ بر ۲/۷ برابر شده است. به‌علاوه متوسط رشد جمعیت کشور در فواصل سرشماری دارای نوسان زیاد بوده که بالاترین آن ۳/۹۱ درصد برای سال‌های ۶۵-۱۳۵۵ و کمترین آن ۱/۶۱ برای دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵ بوده است.

جمعیت سالمندان کشور از حدود ۱/۶ میلیون نفر در سال ۱۳۴۵ به حدود ۵/۱ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵بالغ شد (جدول ۱). به عبارت دیگر طی ۴ دهه‌ی اخیر این بخش از جمعیت ۳/۲ برابر شده است. بنا بر این رشد جمعیت سالمندان کشور بیش از رشد جمعیت کشور است.

چنان‌چه متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت کشور برای دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵ حدود ۱/۶ درصد در نظر گرفته شود متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت سالمندان در طی همین دوره حدود ۲/۷ درصد می‌باشد. بنا بر این متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت سالمندان حدود ۱/۷ برابر متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت کشور است.

بررسی روند تعدادی از نماگرهای سالمندی جمعیت کشور در طی دهه‌های اخیر حاکی از تغییر ساختار جمعیت کشور است. میانگین و میانه‌ی سنی جمعیت به شدت رو به افزایش می‌باشد (جدول ۳) و بر اساس نتایج سرشماری نفوس ۱۳۸۵، شاخص سالمندی جمعیت از حدود ۱۷ نفر در سال ۱۳۷۵ به حدود ۲۹ نفر افزایش یافته است (جدول ۲). به عبارت دیگر تعداد افراد ۶۰ ساله و بیش‌تر کشور به‌ازای هر صد نفر جمعیت زیر ۱۵ سال از حدود ۱۷ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۲۹ نفر در سال ۱۳۸۵ رسیده است.

جدول ۱- جمعیت سالمندان ایران در سال های ۸۵-۱۳۴۵ (به میلیون نفر)

سال	جمعیت کل	جمعیت ٦٠ ساله و بیشتر			جمعیت ٦٥ ساله و بیش‌تر
		جمع	شهری	روستایی	
۱۳۴۵	۲۵/۷	۱/۶	۰/۶	۱	۰/۹
۱۳۵۵	۳۳/۷	۱/۸	۰/۸	۱	۱/۲
۱۳۶۵	۴۹/۴	۲/۷	۱/۴	۱/۳	۱/۵
۱۳۷۵	۶۰/۱	۳/۹	۲/۲	۱/۷	۲/۵
۱۳۸۵	۷۰/۴	۵/۱	۳/۳	۱/۸	۳/۷

جدول ۲- شاخص سالمندی جمعیت ایران در سال‌های ۸۵-۱۳۴۵ (به میلیون نفر)

سال	جمعیت ٦٠ ساله و بیش‌تر	تعداد جمعیت ١٤- ٠ ساله	شاخص سالمندی (نفر)
۱۳۴۵	۱/۶	۱۱/۶	۱۳/۸
۱۳۵۵	۱/۸	۱۵/۰	۱۲
۱۳۶۵	۲/۷	۲۲/۵	۱۲
۱۳۷۵	۳/۹	۲۳/۷	۱۶/۵
۱۳۸۵	۵/۱	۱۷/۷	۲۸/۸

جدول ۳- میانه و میانگین سنی جمعیت ایران در سال‌های ۸۵-۱۳۴۵ (به سال)

سال	میانه‌ی سنی	میانگین سنی
۱۳۴۵	۱۶/۶۰	۲۲/۲
۱۳۵۵	۱۷/۴۰	۲۲/۴
۱۳۶۵	۱۷/۰۱	۲۱/۷
۱۳۷۵	۱۹/۴۲	۲۴/۰
۱۳۸۵	۲۳/۸۹	۲۷/۹۹

جدول ٤ - شاخص جوانی جمعیت ایران در سال‌های ۸۵-۱۳۴۵

سال	شاخص جوانی (درصد)
۱۳۴۵	۴۶/۰۹
۱۳۵۵	۴۴/۵۳
۱۳۶۵	۴۵/۴۵
۱۳۷۵	۳۹/۵۱
۱۳۸۵	۲۵/۰۸

به‌علاوه روند تغییرات شاخص ورتهایم که برای سنجش جوانی جمعیت به کار می‌رود نشانگر آن است که سهم جمعیت زیر ۱۵ سال کشور طی سال‌های اخیر به‌شدت کاهش یافته و در سال ۱۳۸۵ به حدود ۲۵ درصد رسیده است (جدول۴). بر اساس توصیه‌های موجود چنان‌چه این رقم برای یک کشور بیش از ۴۰ درصد باشد جمعیت آن کشور جوان اطلاق می‌شود. با توجه به کاهش شاخص جوانی جمعیت کشور از حدود ۴۶ درصد در سال ۱۳۴۵ [۳] به حدود ۲۵ درصد در سال ۱۳۸۵ که به نحوی تغییر ساختار سنی جمعیت کشور را در پی دارد، این روند در نهایت باید منجر به تغییر تخصیص منابع در کشور شود. با توجه به این تغییر ساختار به نظر می‌رسد در برنامه‌های توسعه‌ی جمهوری اسلامی ایران باید این مقوله از ابعاد مختلف پوشش داده شود و در زمینه‌هایی که هنوز اقدامی

صورت نگرفته است برنامه‌ریزی لازم به عمل آید. ضمناً حمایت از فعالیت‌های بخش خصوصی (NGOها) در مورد سالمندان نیز می‌تواند کمکی مؤثر به بخش عمومی در انجام فعالیت‌های پیش رو باشد.

٦- جمع‌بندی و پیشنهادها

جمعیت سالمندان ایران از ۱/۶ میلیون نفر در سال ۱۳۴۵ به حدود ۵/۱ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ رسید. متوسط رشد جمعیت سالمندان کشور برای دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵ حدود ۲/۷ درصد می‌باشد که ۱/۷ برابر متوسط رشد سالانه‌ی کل جمعیت کشور در همین دوره است. میانگین و میانه‌ی سنی جمعیت در کشور به‌شدت رو به افزایش است و شاخص سالمندی جمعیت در ایران از حدود ۱۷ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۲۹ نفر افزایش یافته است. لذا با توجه به تغییر ساختار سنی جمعیت اقدام‌های چندجانبه‌ای باید در کشور صورت گیرد.

تا کنون بخش عمده‌ی فعالیت‌های موجود در خصوص سالمندان، بیش‌تر اقتصادی بوده است. به نظر می‌رسد اقدامات فرهنگی از قبیل آموزش خانوارها در نحوه‌ی برخورد با سالمندان، ایجاد برنامه‌های تفریحی برای شادی و نشاط آن‌ها، استفاده از تجربه‌ی سالمندان در برنامه‌های توسعه‌ی اجتماعی باید به نحو مطلوب جریان‌سازی شود. این جریان‌سازی می‌تواند در راستای توصیه‌های دو مجمع جهانی سالمندان صورت گیرد. البته موفقیت این جریان‌سازی نیازمند ابزارها و تکنیک‌هایی است که باید در سیاست‌ها، برنامه‌ها، بودجه‌ها، قوانین، و معاهدات بین‌المللی لحاظ شود. توانا‌سازی، آموزش، مراقبت و بهداشت در رأس جریان‌سازی باید مورد توجه قرار گیرد.

بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس در ایران [۴]، جمعیت کشور از حدود ۲۵/۷ میلیون نفر در سال ۱۳۴۵ به بیش از ۷۰/۴ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ بالغ شده است. به عبارت دیگر طی ۴۰ سال اخیر جمعیت کشور بالغ بر ۲/۷ برابر شده است. به‌علاوه متوسط رشد جمعیت کشور در فواصل سرشماری دارای نوسان زیاد بوده که بالاترین آن ۳/۹۱ درصد برای سال‌های ۶۵-۱۳۵۵ و کمترین آن ۱/۶۱ برای دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵ بوده است.

از جمله ابزارها و تکنیک‌هایی که باید در جریان‌سازی [۲] موضوع سالمندان مورد توجه جدی دست‌اندرکاران قرار گیرد به شرح ذیل می‌باشد.

- جمع‌آوری داده‌ها پیرامون تفاوت‌های شرایط زندگی مردان و زنان.
- تحلیل توزیع قدرت بین زن و مرد.
- تمرکز مجدد استراتژی‌ها، آرمان‌ها، عمل‌ها و فرایندها مطابق با جنسیت.
- اثربخشی جنسیت در تخصیص بودجه و تصمیم‌ها در تمامی برنامه‌های توسعه.
- ارزیابی قوانین برای اطمینان از موضوع تبعیض جنسیتی.
- تغییر فرهنگ، ساختارها، روش‌ها و نهادها در جهت دست‌یابی به برابری جنسیتی.

مرجع‌ها

[۱] مرکز آمار ایران (۱۳۸۱). سالمندان ایران (ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی)، مرکز آمار ایران، تهران.

[۲] مرکز آمار ایران (۱۳۸۶). نتایج مقدماتی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ایران ۱۳۸۵، مرکز آمار ایران، تهران.

[۳] مرکز آمار ایران (۱۳۷۷). نماگرهای جمعیتی ایران (۱۳۷۵-۱۳۳۵)، مرکز آمار ایران، تهران.

[4] Abbasi-Shavazi M.J. Recent changes and future of fertility in Iran, www.un.org/esa/population/publications.

[5] UN, DESA, population division, World Population Ageing, 1950-2050, Annex I.

[6] UN, DESA, population division, World Population Ageing, 1950-2050, New York, USA.

[7] UN, the 2002 Revision, Vol. II World Population Prospect.